

MATINAL LITERÀRIA 2019

POMPEU FABRA, "Només tindrem el que sapiguem guanyar"

(1939, davant la desfeta de la guerra civil)

POMPEU FABRA, filòleg, polític i excursionista

150è aniversari del seu naixement

Capçalera del Foix (Alt Penedès)

SEAS 17 de març de 2019

Biografia

Pompeu Fabra i Poch neix a la vila de Gràcia el 1868. Des de molt jove manifesta el seu interès per la lingüística, tot i que cursarà els estudis d'enginyer industrial a la Universitat de Barcelona (1886-1890), on coneix el grup d'intel·lectuals de la revista *L'Avenç*, promotors de la modernització cultural i el catalanisme progressista. Fabra, amb l'ajuda dels amics de *L'Avenç*, juga un paper cabdal en la campanya d'aquesta publicació (1890-1892) ideada per a dur a terme la reforma ortogràfica, que havia de fixar les bases del català modern i convertir-lo en la llengua nacional de Catalunya. Sota aquest segell, publica les seves primeres propostes en el camp de la gramàtica: *Ensayo de gramática del catalán moderno* (1891) i *Contribució a la gramàtica de la llengua catalana* (1898), a més de traduccions d'Ibsen i Maeterlinck, que contribueixen al propòsit de la reforma que a poc a poc es va consolidant.

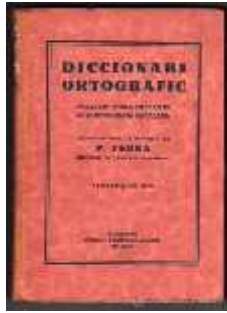

Fabra participa intensament en el moviment modernista i difon les seves propostes lingüístiques per mitjà de conferències, cursos i publicacions. L'any 1902 es trasllada al País Basc, com a catedràtic de química a l'Escola d'Enginyers de Bilbao, però aquesta circumstància no li fa oblidar mai la seva gran passió. Durant el temps que passa a Bilbao, continua amb l'estudi de la llengua i al 1904 publica: *Sil·labari català* i *Tractat d'ortografia catalana*. Tanmateix el que serà determinant és la seva participació al Primer Congrés Internacional de la Llengua

Catalana (1906), amb una extensa, documentada i combativa comunicació sobre qüestions d'ortografia, a més de presentar esmenes brillants i contundents a ponències d'altres. A partir d'aquí, el seu prestigi com a lingüista no para de créixer. Continua publicant estudis i, al març de 1907, inicia una col·laboració al diari *El Poble Català* amb articles de tema lingüístic que els escriptors segueixen amb fruïció, recollits al volum *Qüestions de gramàtica catalana*.

L'any 1912 Enric Prat de la Riba, president de la Diputació de Barcelona, el fa tornar a Barcelona perquè s'encarregui de la càtedra de llengua catalana i participi en els treballs de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest mateix any publica *Gramàtica de la llengua catalana*, i el 1913, la Secció Filològica edita les *Normes ortogràfiques*, obra col·lectiva però elaborada principalment per Fabra, i completa el treball de codificació amb

el *Diccionari ortogràfic* (1917), la *Gramàtica catalana* (1918) i el *Diccionari general de la llengua catalana* (1932), totes tres obres ja signades per ell.

La seva proposta lingüística té una gran acceptació: el 1914 l'adopta la Mancomunitat de Catalunya, primer òrgan d'autogovern català des del 1714; una decisió transcendental després de cinquanta anys de discòrdies ortogràfiques. L'any 1918 l'Institut d'Estudis Catalans aprova la *Gramàtica catalana*, que serà la gramàtica normativa oficial fins al 2016, i en promou l'edició d'una versió escolar: el *Curs mitjà de gramàtica catalana*, un bon exemple de la preocupació de l'Institut i dels impulsors de la reforma per l'escola i l'ensenyament de la llengua. L'any 1919 Fabra comença a publicar, al diari *La Publicidad* (després *La Publicitat*), les *Converses filològiques*, articles de divulgació sobre llengua que tenen una gran repercussió en la societat literària.

El prestigi social de Fabra es va consolidant i, en temps de la dictadura de Primo de Rivera, el seu nom comença a adquirir caràcter de símbol de la resistència lingüística

i cultural. D'aquí que el 10 de maig de 1924 el destitueixen de la seva càtedra de Llengua catalana. D'altra banda, aquell mateix any l'Ateneu Barcelonès, la institució sociocultural més important de Catalunya en aquell moment, l'elegeix de president i el 1930 el designen primer president de Palestra, entitat patriòtica i plataforma educativa dedicada a la tasca de difondre la llengua, la història i la cultura catalanes entre els joves. Des d'aquest càrrec, lliurarà els milers de signatures en defensa de la integritat de l'Estatut de Núria al president Francesc Macià. L'any 1932 l'obra de codificació

i modernització del català es completa amb la publicació del *Diccionari general de la llengua catalana*, autèntic pilar de la llengua, i també s'edita *El català literari*, recull de textos teòrics sobre la normativització i la normalització de la llengua catalana. Al 18 de juliol de 1933, el nomenen president del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona, però just per aquesta condició i en motiu dels Fets d'Octubre de 1934 l'empresonen el 27 del mateix mes, als vaixells *Ciudad de Cádiz* i *Uruguay* i queda suspès altre cop de la càtedra de Llengua Catalana.

El 17 de març de 1938, en plena guerra civil, se salva d'un bombardeig que destrossa el seu despatx a l'Institut d'Estudis Catalans. I al 31 de gener de 1939, amb la família i altres intel·lectuals, travessa la frontera amb França: comença l'exili, on els Fabra, com tants altres catalans, passen dificultats i estretors materials de tota mena. Fa estada a Illa, París, Montpeller i Perpinyà, i a l'any 1943 s'estableix definitivament a Prada de Conflent, on continua treballant en la *Gramàtica catalana*, editada pòstuma el 1956, gràcies a l'acurada edició del seu deixeble Joan Coromines. Essent a París publica *Grammaire catalane*, obra premiada per l'Académie des Jeux Floraux de Tolosa.

El 5 de juliol de 1945 és investit doctor *honoris causa* per la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, i el 14 de setembre del mateix any és nomenat conseller del primer i únic govern de la Generalitat de Catalunya a l'exili.

Del 7 al 13 d'abril de 1947 s'organitza a Prada la Setmana d'Estudis Catalans, que Fabra presideix. En el seu discurs dóna la consigna que s'ha fet cèlebre: «Cal no abandonar mai ni la tasca ni l'esperança».

A Prada el 25 de desembre de 1948, després d'haver passat el dia de Nadal a Perpinyà amb la família a Pompeu Fabra li arriba la mort.

El seu traspàs té un ampli ressò en els mitjans de comunicació francesos i catalans de l'exili, però el govern d'Espanya prohibeix que la notícia es divulgui dins l'Estat espanyol. El 28 de desembre Fabra és enterrat solemnement al cementiri de Prada, acte que simbolitza la unitat catalana a l'exili.

En el parlament de comiat, Antoni Rovira i Virgili, president del Parlament de Catalunya a l'exili, afirma: «*En el cas de Fabra, prou que ho sabeu, es tracta més que de la gramàtica i de la filologia: es tracta de la nostra ànima nacional, de l'esdevenidor de Catalunya. Ell no era el filòleg fred que s'ocupa de la gramàtica per la gramàtica. Sabia el valor lògic i estètic del llenguatge; però*

sabia també el valor cabdal de la parla catalana en el procés de la nostra renaixença. Ser gramàtic era per ell una forma de ser patriota.»

Entre els anys 2005 i 2013 s'ha publicat tota l'obra de Pompeu Fabra: un total de deu mil pàgines que constitueixen els nou volums de les *Obres completes*, sota la direcció de Jordi Mir i Joan Solà, amb la col·laboració de trenta especialistes.

La tasca immensa de Pompeu Fabra no ha deixat de rebre nombrosos reconeixements i homenatges, que van començar en vida seva, a l'exili i molt abans, reconegut ben aviat com "el seny ordenador de la llengua catalana". El primer homenatge li va retre la comunitat de Bilbao l'any 1906. L'any 1968, malgrat el franquisme encara vigent, la societat civil es va moure per celebrar el primer Any Fabra en motiu del centenari del seu naixement, i l'any 2018 el govern de Catalunya va decidir de dedicar-li l'Any en motiu dels 150 anys del naixement i els 100 de la publicació de la *Gramàtica catalana*. L'Any Fabra 2018 ha consistit en més

de 700 projectes i actes de divulgació de tota mena per a tot el país.

Any
Pompeu
Fabra
2018

1. Pompeu Fabra: l'enginyer filòleg. Un objectiu: "construir una llengua nacional"

En les conferències dels anys 1897 i 1906 a l'Ateneu Barcelonès i en el discurs presidencial de 1924 a la mateixa institució, Fabra hi exposa «tota la tasca a fer»:

Examinar un per un tots els mots, les significacions de cada mot, totes les construccions i frases fetes de la llengua actual, a fi de descobrir-ne tots els castellanismes i incorreccions; estudiar pregonament la llengua antiga i els parlars hodierns, que ens havien de fornir els mitjans de remeiar-los; i mirar de relligar la llengua actual amb la llengua antiga, no oblidant mai, però, que «no tractàvem de ressuscitar una llengua medieval, sinó de formar la llengua moderna que fóra sortida de la nostra llengua antiga sense els llargs segles de decadència literària i de supeditació a una llengua forastera.

De què es va nodrir Fabra per aconseguir els objectius de la tasca?

a) *Haver d'agafar el tramvia cada dia per anar i venir de Barcelona ampliava la possibilitat d'intercanvi amb la que era la seva primera font d'informació: el conjunt de passatgers amb qui coincidia, a dos quarts de nou del matí. L'enginyer filòleg, doncs, no va nodrir la seva obra magna - el Diccionari general de la llengua catalana- tancat en una torre d'ivori, sinó que va unificar l'ortografia, depurar el lèxic i fixar la gramàtica gràcies, sobretot, al contacte amb la gent del carrer. Per això va tenir èxit la seva tenaç acció normatitzadora que va transformar el català en una llengua moderna.* [Genís Sinca, Pompeu Fabra, l'home del tramvia. Sàpiens]

b) *A Fabra, li plaïa conversar amb un grup de companys de viatge, anant i venint de Badalona. Era en aquells vagons de tercera no gaire còmodes, de seient dur i enllistonat, però notablement comunitaris, on Pompeu Fabra era el centre admiradíssim del grup. Els companys l'escoltaven amb indefallent atenció -la conversa venia a ser un monòleg i celebraven els seus mots amb gran rialles.* [Marià Manent]

c) *Al cap d'unes quantes vegades de parlar-hi, us adonàveu d'una cosa: de l'atracció que Fabra tenia. No era pas que entre Fabra i el seu interlocutor es trenqués cap forma de glaç. No. La relació es mantenia sempre igual, com el primer dia: circumspecta, cauta, una mica distant. Era simplement que, a mesura que l'anàveu tractant, us sentíeu, al seu costat, cada vegada més bé. Era el tracte agradable, confortable, net, clar, precís, que Fabra tenia, que us anava guanyant lentament. Com*

que la seva dialèctica social no disposava de cap element de pintoresc ni de cap escarafall anímic, hauria estat difícil de dir que era un home simpàtic a la moda del país. Però tampoc no es pot dir que no fos assequible. Era simplement que la seva simpatia tenia un altre origen. Era la seva calma, la seva activa lentitud, la invariabilitat del seu humor, l'absoluta seguretat que donava que tot el que deia ho

hauria pogut fonamentar, el que feia que de la seva persona irradiés una sensació de benestar gairebé físic. Jo els asseguro que en aquella Barcelona del temps de què parlo, plena d'infatigables tabalots, de tristos frenètics, d'improvisats sense pes, trobar un home com Fabra, un home que no parlava mai del que no sabia, feia un gran efecte. En aquest punt, la seva figura era tan singular, que a mesura que el diàleg anava durant arribàveu a tenir la

percepció que Fabra us estalviaria absolutament que us arribés de la seva part un qualsevol estirabot impensat o una qualsevol ximpleria. En aquest sentit, el seu tracte era deliciós com una convalsència. Era tranquil·litzador, segur, positiu. I era, encara, un contacte a través del qual sempre s'aprenia. [Josep Pla, Homenots]

d) Pompeu Fabra va ser el primer lingüista que va entendre que la llengua catalana havia d'estudiar-se i normalitzar-se a partir justament d'una concepció nacional, és a dir, a partir de la comprensió de què significaven els territoris de llengua catalana. Mai ningú abans que ell no se n'havia ocupat des d'aquesta convicció. Així, doncs, la seva obra és el reflex d'una ideologia lingüística inèdita entre nosaltres.

Fabra coneixia la història passada de la llengua catalana i sabia, doncs, del paral·lelisme entre la puixança del poder politicoeconòmic de la nació i de l'expansió de la llengua pròpia; expansió que implicava un control de la unitat, particularment en la plasmació en l'escriptura.

La seva obra i la seva figura són la demostració que un gramàtic ha de ser també polític. Si recorregué sovint a l'expressió llengua nacional fou perquè estava convençut que la llengua és la mateixa nació, igual que la nació és substancialment la llengua.

S'anticipà també en la visió del problema del bilingüisme desequilibrat, de la impossibilitat de mantenir en un estatus idèntic dues llengües que són expressió de dues organitzacions polítiques, administratives, econòmiques, socials. Fabra no acceptà la trampa de la bilingüïtzació igualitària de Catalunya.

En conclusió, el concepte de llengua de Pompeu Fabra es caracteritza pels trets següents:

- 1. La llengua és la nació, tant com la nació és la llengua.*
- 2. Cada idioma aglutina els seus parlants tot diferenciant-los dels qui en parlen un altre.*
- 3. Mantenir ben separades dues llengües és mantenir ben diferenciades dues comunitats, la qual cosa és especialment convenient per a la més feble quan hi ha diferències clares de poder.*
- 4. La fortalesa d'una llengua no es basa en res objectivable del seu sistema intern ni en cap predeterminació metafísica, sinó en la fortalesa econòmica, social, política, cultural del grup a què pertany.*
- 5. Els estats plurilingües intenten el monolingüisme en favor de la llengua que els distingeix, per tal d'evitar la difuminació del seu poder.*
- 6. Redreçar el català és una tasca que va lligada directament amb el redreçament nacional.*
- 7. La unitat lingüística es correspon amb la unitat nacional. La fragmentació lingüística és reflex de la decadència d'un poble.*
- 8. El respecte a la unitat i, doncs, la disciplina lingüística, més que una actitud lletraferida és una actitud patriòtica.*
- 9. Les diferències que separen dos dialectes poden acabar separant dues comunitats, és a dir, dues llengües, no pas perquè aquelles diferències siguin més o menys marcades, sinó perquè preval la voluntat d'alguna de les parts de segregar-se, ja sigui com a col·lectiu diferenciat, ja sigui com a gregari del que representa l'estat.* [Joan Martí i Castell. La figura i l'obra de Pompeu Fabra. UPF, 2007]

2. Pompeu Fabra, el ciutadà compromès: un exemple de lleialtat nacional

"La Pàtria és la Terra i el Poble, i tot allò que el poble pot fer damunt d'aquesta terra, tant la llengua, com l'economia, com la història, com totes les manifestacions de la terra i de l'esperit catalans són matèria de patriotisme."

(Acte inaugural de Palestra al Palau de la Música Catalana, 30 de novembre de 1930)

L'activitat política i de compromís de Pompeu Fabra

Fabra era més aviat d'esquerres, moderat, agnòstic, republicà i, sobretot, catalanista. No es tenia per una persona apta en afers polítics i els defugí sempre que pogué, però els assumia perquè els entenia com una obligació moral. Per això ocupà càrrecs de gestió i prengué iniciatives lligats directament amb l'activisme i de responsabilitat política, com la presidència de l'Ateneu Barcelonès [1924-1926] i la de Palestra [1930- 1934] .

El 9 de novembre de 1913, participa en les eleccions municipals del districte VIII de Barcelona per la Unió Federal Nacionalista Republicana, juntament amb l'advocat Francesc Layret.

El juliol de 1930 s'adreça, amb Josep Maria Batista i Roca, com a representant de Palestra, al ministre espanyol de Gràcia y Justícia reivindicant els drets polítics i socials dels presos.

El 12 de juliol de 1931 forma part d'una candidatura presentada pel Partit Catalanista Republicà en les eleccions a diputat de les Corts Constituents.

El 9 de maig de 1932, una comissió de Palestra lliura al president Francesc Macià milers de signatures a favor de l'Estatut de Catalunya. Durant l'acte, el mateix Fabra i Macià pronuncien sengles discursos. Aquest mateix any impulsa la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC)

El 27 d'octubre de 1934, com a conseqüència dels fets del Sis d'Octubre, l'empresonen al vaixell Ciudad de Cádiz (i després al vapor Uruguay). En surt el 8 de desembre: sis setmanes i un dia de reclusió.

El 19 de juliol de 1936 a Sant Pere de Vilamajor ajuda a impedir un intent de crema de l'església parroquial com a reacció immediata a la revolta militar que s'acabava de produir.

El 28 de febrer de 1938, juntament amb un bon nombre d'intel·lectuals, signa un manifest d'adhesió al Govern de la República. El 17 de març de 1938 se salva d'un bombardeig en el seu despatx de l'Institut d'Estudis Catalans.

El 24 de gener de 1939, surt de matinada amb la família, des de Sant Feliu de Codines, camí de l'exili. El desembre d'aquest any el nomenen membre assessor d'Acció Catalana Republicana.

El mateix president Lluís Companys escriu a Fabra, Rovira i Virgili, Pous i Pagès, Pi i Sunyer i Serra Hunter el 20 d'abril de 1940, i els diu: "S'ha decidit la formació d'un Consell de persones, quin prestigi, clara i innegable filiació nacionalista [...] podran [...] ésser útils a l'afany de persistir en els esforços començats [...] Us demano que vulgueu integrar el Consell, per deure i interès patriòtic, que a tots, catalans obliga." Pompeu Fabra acceptà.

El 15 d'octubre de 1944 assisteix al cementiri de Perpinyà, a l'acte de descoberta d'una estela en memòria del president Lluís Companys, en el quart aniversari del seu afusellament.

El juliol de 1945 s'entrevista amb Josep Tarradellas, per parlar de la composició del Govern de Catalunya.

El 14 de setembre del mateix any el president Irla crea el Govern de Catalunya a l'exili i Fabra és nomenat conseller [de setembre 1945 a gener 1948]. Una carta de Carles Pi Sunyer a Pompeu Fabra mostra clarament l'interès que hom tenia a comptar amb la seva col·laboració en el terreny de la política. Li escriu: "El president Irla m'ha encarregat que faci les gestions necessàries adreçades a formar un Govern d'Unitat Catalana [...] Una de les seves funcions cabdals haurà d'ésser el vetllar per l'esperit de Catalunya i fomentar la seva llengua i la seva cultura. Fóreu al Primer Consell nomenat pel president Companys [...] En aquesta hora en què cal despertar el nostre poble, estimular-ne el recobriment i guanyar-se la confiança, vós no podeu deixar d'ésser-hi."

El 13 d'abril de 1947 presideix la Setmana d'Estudis Catalans de Prada. Al seu discurs de clausura pronuncia la frase profètica: Cal no abandonar mai ni la tasca ni l'esperança.

Parla Fabra: fragments de discursos seus pronunciats en diversos actes:

1) El 30 de novembre de 1930 tingué lloc l'acte inaugural de Palestra al Palau de la Música Catalana a les onze del matí. Fabra hi pronuncià el discurs presidencial:

"Acabem la dominació de Primo de Rivera, l'intent assimilista més intens i fort que Catalunya ha hagut de sofrir de Felip V ençà. El nostre catalanisme ha sorgit reforçat. Hem restat incorruptes, però no invulnerats.

'El sentit de Palestra és essencialment patriòtic i moral. Les seves activitats agafen quatre sectors principals: l'educació patriòtica, l'educació física, l'educació moral, l'obra social.

'Volem que la joventut sigui patriòtica, ben catalana, d'una manera reflexiva i conscient, humana i gens xovinista. Volem que aquest patriotisme sigui ample i que abasti tota la magna Catalunya, les terres germanes de Llengua Catalana."

'El problema de Catalunya depèn de l'actuació i de l'esforç de cadascú; hem d'evitar providencialismes. Només tindrem el que nosaltres sapiguem guanyar. Cal reconèixer tots els nostres recursos i estudiar llurs possibilitats. No tenim un estret nacionalisme. Vivim de cara al món i si volem la plena sobirania per al nostre poble és per a millorar la qualitat dels nostres conciutadans i per a obtenir que Catalunya, intensament civilitzada, pugui oferir una efectiva col·laboració en l'obra de millorament i progrés de la humanitat. "

2) El 21 de març de 1932 Fabra llegí un missatge a la Junta General de Palestra reproduït a La Publicitat el 5 d'abril.

"D'una manera especial voldria que en aquests moments recordéssiu els nostres germans de València i de Mallorca, units tots ells pel lligam multiseular de la nostra llengua. Uns articles de la Constitució de la República Espanyola -obstacles legals nous, inexistents fins ara- volen privar el nostre acostament polític, en una eventual federació de totes les terres catalanes. Però si hi ha qui vol posar obstacles a la nostra unió política, no hi ha qui ens pugui privar de mantenir una sincera i cordial germanor espiritual entre les terres que foren una sola per llur història, que ho són avui encara per la llengua i que esperem que seguiran essent-ho demà per la voluntat de llurs fills. És per això que us proposo que aquesta Junta General

vulgui trametre una fèrvida salutació als nostres germans de València i de Mallorca, testimoniatge d'afirmació de la nostra unitat nacional."

"Els moments que s'acosten són de la més gran transcendència per a Catalunya. No sols l'Estatut que votà el poble el 2 d'agost de 1931 ha de tenir força legal, sinó que cal estructurar la vida nova que Catalunya autònoma va a començar.

"L'Estatut ha estat expressió circumstancial de la sobirania del nostre poble. Ell fixà el grau de llibertat que la majoria dels catalans volia a l'agost de 1931 en ús del seu dret d'autodeterminació. No és l'Estatut ni una renúncia ni una hipoteca per al futur, sinó que el poble de Catalunya, per la sobirania que li pertoca, manté el dret a ampliar la seva llibertat quan així ho vulgui la majoria dels catalans.

"Però el mínim de llibertats contingut en l'Estatut i consagrat pel referèndum popular és indefugible. Ni a dintre ni a fora de Catalunya existeix cap persona ni cap corporació que tingui dret a modificar-lo al seu albir, sinó el poble mateix que el votà.

"L'ideal col·lectiu que ha mantingut sempre en tensió l'esperit de diverses generacions de catalans cal que segueixi impulsant les actuals. Aquest doble ideal d'alliberar Catalunya i afinar la cultura del nostre poble és el que ha donat sentit a les activitats dels catalans moderns i als partits polítics catalans.

"Cal tornar a desvetllar l'interès del jovent per la causa de Catalunya, per la seva Llengua, la seva Història i Cultura. Cal tornar a fer vibrar la seva ànima per l'ideal del seu alliberament nacional. Cal fer comprendre el catalanisme, no com una política, sinó com una doctrina que abassega tota l'ànima, ordena tots els nostres actes i dóna sentit a la nostra vida."

3) El 9 de maig de 1932 tingué lloc la recepció d'una comissió de Palestra pel president de la Generalitat, Francesc Macià, al qual foren lliurades unes targes on hi havia centenars de milers de signatures recollides a favor de l'Estatut per tal que els diputats catalans el defensessin a les Corts de la República. Fabra hi pronuncià un discurs que fou seguit d'un altre de Macià.

"Catalunya vol que la seva voluntat sigui respectada íntegrament i que no sigui modificada la significació essencial que l'expressió d'aquesta voluntat manifestada tingué, i en aquests moments transcendents posa a les vostres mans, com a representació que sou de la sobirania del poble de Catalunya, l'expressió d'aquest seu voler per mitjà dels milers de targes subscrietes per tots els estaments i de tots els indrets de la nostra pàtria.

"Junt, doncs, amb els centenars de milers de signants, a vós, senyor president, com a la més alta representació de Catalunya, us preguem que feu present a tots els nostres diputats que el poble català que votà íntegrament l'Estatut renova avui la seva voluntat que sigui acceptat íntegrament."

3. Pompeu Fabra, excursionista i amant de l'esport.

Ni la pràctica de l'excursionisme ni l'estudi de la llengua no m'han donat mai cap disgust.

Pompeu Fabra era un gran admirador de la natura, la muntanya i tot el seu entorn, i considerava l'esport un factor indispensable per a la formació de la persona i l'articulació de la nació.

Era un home de constitució prima, però vigorós i resistent, i va mantenir aquestes qualitats físiques fins a la vellesa. De la mateixa manera que va continuar treballant per la llengua fins al darrer dia de la seva vida, va mantenir la passió caminadora també fins al final, ja que sempre va considerar l'exercici físic com el millor aliat de l'activitat intel·lectual. La pràctica de l'excursionisme va ser la manera d'expressar l'amor per la natura i el seu arrelament a la terra. També era un gran amant de l'esport: va ser tennista professional i membre de la secció de tennis del Futbol Club Barcelona, l'any 1914 va fundar el Badalona Lawn-Tennis Club i va presidir la Federació Catalana de Tennis entre 1927 i 1935.

Gran caminador abans que excursionista. Amb 17 anys, sense moure's dels voltants de Barcelona i gairebé sempre sol, sortia els diumenges per la serra de Collserola fins al Tibidabo, al turó de Valldaura i a Sant Pere Màrtir. L'interès pel Pirineu li encomanà Jaume Massó i Torrents, autor de *Croquis pirinencs* i primer director de la revista *L'Avenç*. Fabra tenia 20 anys i no havia estat mai a l'alta muntanya, i amb ell i altres companys de la revista va començar les excursions llargues pel Pirineu. El 2 de novembre de 1891 es fa soci del CEC -on imparteix 2 conferències-, i comença a recórrer amples zones de Catalunya: les Guillerries, el Pirineu de Núria i Ull de Ter. Del 1933 fins que esclata la Guerra Civil el 1936, fou el primer president i màxim dirigent de l'esport català de la Unió Catalana de Federacions Esportives, actualment Unió de Federacions Esportives de Catalunya (UFEC).

Va ser company d'excursió d'amics i deixebles com Josep M Casacuberta, Pau Vila, Ramon Aramon, Joan Coromines, testimonis de bones estones passades amb ell i que en guarden com un tresor el record de la seva humanitat i bonhomia: *El seu fervor per la muntanya ja s'ha ponderat tant, que potser costi de creure que encara no s'ha fet prou. Són famoses les seves acampades a les altes valls*

*pallareses. El campament Fabra-Arnalot. L'hi vaig fer companyia quatre anys. [...] El vigor del Mestre era extraordinari a la seva edat. Els inductors érem jovenalla que no sempre pensàvem prou si ell podia pujar tan amunt. I mai no desdigué [...] ni rondinar el sentírem mai. [...] Què veia ell en la naturalesa? Els espectacles imposants? No dic que no. Però encara més la bellesa nua, vasta o humil. Molt bé ho diu Arnalot: "es parava a contemplar l'esveltesa d'un arbre, o la bellesa d'una flor al marge del camí, o la lluentor tornassolada d'un escarabat, o el policromat geomètric de les ales d'una papallona..." Entre els estanys pallaresos, no eren pas els grans llacs el que més el movien, era la verdor encantada del Trescuro, catifat d'un llac de lleties aquàtils, [...], el joiell d'Estanycerull, encastat com una aiguamarina en una muntanya de penyes. No eren tant els cops de vista grandiosos, teatrals, com els panorames alegres i lluminosos. (Joan Coromines, *Lleures i converses d'un filòleg*. Club editor)*

Participa des de l'any 1927 fins al 1935 dels campaments d'estiu pirinencs, iniciats pels germans Arnalot, fills d'Alós de Gil, que per la presència continuada del Mestre passen a ser nomenats popularment *Campaments Fabra*. Tot i anar canviant de lloc els campaments, que duraven entre 10 i 15 dies, no es mogueren del Pallars Sobirà i es van prolongar fins al 1935 al pla de Boet, a l'alta vall Ferrera, on feia poc que el Comitè Català de Refugis n'havia inaugurat un encara existent. Pel que fa a les ascensions, la cota màxima que Fabra va assolir fou el Pui de Linya, de 2.869 m, prop de Sant Maurici, en els campaments de 1931, acabada de proclamar la República.

Encara dins de l'activitat excursionista cal afegir-hi altres activitats: les excursions amb els alumnes de l'Ateneu Polytecnicum del carrer Sant Pere més Alt, en temps de la dictadura de Primo de Rivera quan l'havien destituït de la càtedra de llengua catalana. Els diumenges de bon matí, 'els Pompeus' -com se'ls anomenava- anaven al Montseny o a la Costa Brava, eren sortides que es convertien en una extensió de les classes, que aprofitaven per preguntar noms de plantes, arbres i estris. També una sortida de l'any 1934, amb Lluís Nicolau d'Olwer, Josep M Casacuberta i el doctor

Pere Gabarró, que van seguir el curs de l'Ebre en llagut i anaren a parar a l'illa de Buda on quedà meravellat del paisatge del delta.

Però sobretot és important de ressaltar la seva presidència i activitat a **Palestra**, entre 1930 i 1935, institució juvenil que organitzava excursions i competicions esportives. L'entitat tenia per lema: *Excursionisme i ciutadania* i s'interessava per l'educació dels joves, ja que tenia clar que l'activitat física envigorava l'esperit, i l'excursionisme, com a activitat que fomentava valors morals i cívics, hi jugava

un paper preponderant. Per això, Palestra ajudava entitats que, amb finalitat educativa, practicaven l'excursionisme i l'acampada.

Tanmateix amb l'exili, s'acaben les excursions, però no pas el seu tremp caminador. Fins la seva mort, va conservar el costum de sortir a caminar cada dia una bona estona, després de dinar. Les sortides més habituals eren de Prada a Rià o de Prada a Sant Miquel de Cuixà. Dos anys abans de morir, una tarda encara va anar i tornar de Prada a Conat, caminada de prop de quinze quilòmetres.

Segons Fabra, l'excursionisme posseïa grans virtuts: *Els qui estem sotmesos a llargues hores d'estudi... hem de compensar immobilitat amb la pràctica d'un esport que procuri activitat física. Abans jugava a tennis, ara no tinc temps i miro a les vacances de fer excursions. L'excursionisme és una activitat física que es fa en plena naturalesa. Es pot practicar fins a una edat avançada, ja que el ritme i els objectius els determina un mateix; es clar que amb la pràctica neixen ganes de superar-se. A aquests avantatges físics cal afegir-hi els beneficis morals: la humilitat, perquè sovint hem de reconèixer la superioritat dels altres o de la natura; el tremp, ja que suportem la fatiga sense queixar-nos i reforcem l'esperit; i finalment la solidaritat, perquè en moments de dificultat ajudem el company o ell ens ajuda a nosaltres.*

(de l'article: *Un lingüista a la muntanya*, de Gemma Pauné, Vèrtex)

La seva presència continuada i exemplar en la gran família de l'excursionisme català durant de prop de cinquanta anys compaginada amb les seves tasques científiques al servei del país demostra un arrelament profund a la terra i justifica que el món excursionista li hagi volgut demostrar un agraïment etern. Per això l'any 1968, centenari del seu naixement, els excursionistes catalans li reteren un homenatge que consistí a portar una flama encesa des del Canigó i al peu de la seva tomba, a Prada de Conflent fins a Montserrat, com a símbol de la llum aportada pel filòleg excursionista, flama que es renova fidelment el mes de febrer de cada any,

Poemes - homenatges a Pompeu Fabra

Joan Brossa (1919-1998)

Entreacte

Homenatge a Pompeu Fabra

Els mots corren a canviar-se
de vestit. Baixen els telons, i les
bambolines
vénen de nou damunt els bastidors.
Els subjectes, els verbs i els adverbis,
ja vestits d'altra manera, tornen
a escena. Resta un grup
d'adjectius mirant pel
forat del teló.

El poema següent ara començarà.

Salvador Espriu (1913-1985)

El meu poble i jo

*(A la memòria de Pompeu
Fabra, mestre de tots)*

Beviem a glops
aspres vins de burla
el meu poble i jo.

Escoltàvem forts
arguments del sabre
el meu poble i jo.

Una tal lliçó
hem hagut d'entendre
el meu poble i jo.

La mateixa sort
ens uní per sempre:
el meu poble i jo.

Senyor, servidor?
Som indestriables
el meu poble i jo.

Tenim la raó
contra bords i lladres
el meu poble i jo.

Salvàvem els mots
de la nostra llengua
el meu poble i jo.

A baixar graons
de dol apreníem
el meu poble i jo.

Davallats al pou,
esguardem enlaire
el meu poble i jo.

Ens alcem tots dos
en encesa espera,
el meu poble i jo.

